

Rapportage

Op weg naar herstel met formele en informele steunstructuren

**Ympkje Albeda
Siok Swan Tan
Wilma Swildens**

Hogeschool Inholland
28 maart 2023

Op weg naar herstel met formele en informele steunstructuren

Auteurs	Ympkje Albeda, Siok Swan Tan en Wilma Swildens
Lectoraten	Ecosociaal werk Interprofessionele zorg in de GGZ
Soort object	Rapportage
Datum	28 maart 2023

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Onderzoeksmethoden	7
3. Casus beschrijvingen	9
3.1 Rotterdam West	9
3.2 Utrecht Overvecht	10
4. Bestaande samenwerking	12
4.1 Rotterdam West	12
4.2 Utrecht Overvecht	14
5. Ervaren samenwerking	16
5.1 Verschillende realiteiten	16
5.2 Naar een gelijkwaardige relatie	18
5.3 Praktische verbeterpunten	22
6. Blik op de toekomst	24
6.1 Aanknopingspunten voor doorverwijzen	24
6.2 Aanknopingspunten voor intensievere samenwerking	26
6.3 Aanzet tot duurzaam ondersteunen en uitbouwen van wijk- en herstelgerichte ggz	27
Bronnenlijst	29
Bijlagen	31
Bijlage 1: Overzicht consortiumpartners	31
Bijlage 2: Opzet interviews wijk- en herstelgerichte GGZ	32
Bijlage 3: Overzicht respondenten individuele interviews	34
Bijlage 4A: Draaiboek focusgroep Rotterdam West	35
Bijlage 4B: Draaiboek focusgroep Utrecht Overvecht	35

1. Inleiding

Oplopende wachtlijsten en toenemende werkdruk in de Geestelijke Gezondheidszorg (ggz) zijn al tijden een groot probleem (GGZ Nederland, 2019). De vraag die steeds vaker wordt gesteld is of de formele ggz alleen wel in staat is om mensen met psychische aandoeningen voldoende te behandelen en ondersteunen (Projectgroep Plan van aanpak ernstige psychische aandoeningen, 2014; Oosterom, 2021). Deze vraag komt deels voort uit een gebrek aan menskracht en capaciteit om mensen te behandelen, maar vooral ook uit een bredere vraag of de (vraag aan) de ggz niet te eenzijdig gericht is op genezing en of psychische variatie niet meer geaccepteerd zou moeten worden in onze samenleving (Roex, 2021; Scheepers, 2021). In plaats van genezing (focus op enkel gezondheid), komt de focus - in navolging van deze discussie - steeds meer te liggen op persoonlijk, maatschappelijk en klinisch herstel (focus op gezondheid en welzijn) waarbij mensen hun leven weer oppakken en leren omgaan met de uitdagingen die hun psychische aandoening met zich meebrengt (Deegan, 1996; Projectgroep Plan van aanpak ernstige psychische aandoeningen, 2014; Huber, 2014; Van der Stel, 2020). Dit heeft gevolgen voor de inrichting van de ggz. Een beweging als De Nieuwe GGZ stelt bijvoorbeeld dat herstel vooral plaatsvindt buiten de spreekkamer (Delespaul et al., 2016). GGZ-instellingen werken daarom in toenemende mate wijk- of gebiedsgericht (Swildens, 2020). Daarnaast zijn nieuwe maatschappelijke steunstructuren nodig om te werken aan herstel. De laatste decennia zien we initiatieven om dergelijke steunstructuren te ontwikkelen steeds vaker opkomen (Van Weeghel & Droes, 1999; Beenackers et al., 2001; Albeda, 2021).

Hoewel er steeds meer aandacht is voor het samenspel tussen formele en informele steunstructuren en er steeds meer consensus heerst dat deze verschillende structuren nodig zijn voor herstel, wordt bij informele zorg vaak enkel of met name gewezen op het systeem van het individu, zoals familie en vrienden (Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2022; Mulder et al., 2020). De rol die wijkinitiatieven kunnen spelen in het herstelproces en de samenwerking tussen deze informele wijkinitiatieven en formele steunstructuren krijgt nog weinig aandacht. Deze rapportage gaat expliciet niet over de informele steun van familie en vrienden, maar over informele steunstructuren in de wijk zoals bewoners- en buurtinitiatieven.

Wijkgerichte ggz, het gegeven dat de specialistische ggz steeds georganiseerd wordt in wijken teneinde ter plekke toegankelijke zorg te bieden samen met andere wijkprofessionals, schept nieuwe kansen om steunstructuren concreet vorm te geven. Dergelijke initiatieven kunnen ontwikkeld en gestimuleerd worden in formele steunstructuren zoals bijvoorbeeld in de stad Utrecht rond Gebiedsgerichte ggz, waar gemeenten, ggz-instellingen, sociale wijkteams en cliënten- en familieorganisaties samenwerken (Swildens, 2020; Muusse et al., 2021).

Voorbeelden van innovatieve informele vormen om te werken aan herstel, vinden we ook in Utrecht en daarnaast in Rotterdam. Daarom hebben we ervoor gekozen om het onderzoek in deze steden uit te voeren. In Rotterdam West is het initiatief Geestverwanten van de Stichting Zorgvrijstaat een mooi voorbeeld van een informele steunstructuur (Albeda & Ter Avest, 2021). Hierbij worden informele steunstructuren in de wijk met elkaar verbonden, waarbij buurtbewoners met en zonder ervaringskennis of professionele kennis elkaar ondersteunen in het herstelproces. In Utrecht vinden we vernieuwende hybride formeel-informele steunstructuren bij de Enik Recovery colleges. Deze herstelacademies zijn ontmoetingsplaatsen en leeromgevingen voor herstel van

psychische ontwrichting. Uniek aan Enik is dat het voor 100% gerund worden door ervaringsdeskundigen. Aangezien Enik onder de formele organisatie Lister valt, duiden we dit als hybride steunstructuur.

Echter, de onderlinge samenwerking tussen formele steunstructuren (zoals Gebiedsgerichte ggz) en informele steunstructuren (zoals Geestverwanten en andere lokale steun- en vrijwilligersnetwerken) of hybride vormen zoals Enik kan beter opgepakt worden om het steun- en zorgaanbod te verrijken. Een goede samenwerking (met behoud van eigenheid) tussen informele en formele netwerken van ggz, zou een grotere groep kunnen bereiken en een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan herstel.

Vraagstelling

Het doel van dit project is het in kaart brengen van aanknopingspunten voor het bevorderen van samenwerking tussen formele en informele steunstructuren in de wijk. De aanknopingspunten vormen een aanzet tot het duurzaam ondersteunen en uitbouwen van wijk- en herstelgerichte ggz.

Definitie formeel versus informeel

Informele en formele hulp en inzet worden in de literatuur vaak aan de hand van de volgende verschillen onderscheiden:

1. Informele hulp is hulp waarvoor geen loon wordt ontvangen waarmee men in levensonderhoud kan voorzien, bij formele beroepskrachten is dit wel het geval.
2. Informele hulp gaat minder dan formele hulp gepaard met verantwoordingsprocedures, diploma's en aansprakelijkheid, hoewel dit ook bij informele hulp een rol kan spelen.
3. Informele hulp kan geboden worden vanuit informele organisaties of partijen maar ook formele organisaties, die betaald worden via contracten met bijvoorbeeld verzekeraars of gemeenten, maken gebruik van informele inzet zoals vrijwilligers of onbetaalde ervaringsdeskundigen.

Bron: Jonkers, M. & Machielse, A. (2013). De verbinding tussen formele en informele hulp aan sociaal kwetsbare burgers; Een relatieadvies voor een verstandshuwelijk. Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie (LESI).

2. Onderzoeksmethoden

Voor dit project werkten we samen met een consortium van partners uit de gzz en/of informele zorg; dit betrof zowel betrokkenen uit Rotterdam en Utrecht, als experts van buitenaf (bijlage 1). Het consortium kwam bij mekaar voor een startbijeenkomst (28 maart 2022), een tussentijdse bijeenkomst (17 oktober 2022) en slotbijeenkomst (24 januari 2022). Het consortium dacht in alle fasen van het onderzoek met ons mee over en leverde waardevolle input voor de opzet, uitvoer en uitwerking van de verschillende onderzoeksfasen.

In dit project verdiepten we ons in formele en informele steunstructuren in twee wijken. De keuze voor Rotterdam West lag in het stevig informele netwerk dat de wijk kent. Voor Utrecht Overvecht werd gekozen omdat Utrecht in Nederland vooroploopt in het vormgeven van een formele steunstructuur middels Gebiedsgerichte ggz. Bovendien is Overvecht één van de drie wijken in Utrecht met een locatie van Enik Recovery colleges, één van de herstelacademies die Nederland rijk is.

We kozen voor individuele semi-gestructureerde interviews met 6-10 sleutelpersonen per wijk om zicht te krijgen op bestaande en gewenste samenwerkingsverbanden en om bevorderende en belemmerende factoren voor samenwerking in kaart te brengen. Interviews maakten het mogelijk om in te zoomen en door te vragen op de specifieke samenwerkingsrelaties en op die manier te achterhalen welke mechanismen samenwerking bevorderen of juist in de weg staan. Voor de interviews werd een initiële topic list gemaakt (Bijlage 2). In Rotterdam West is één van de onderzoekers daarnaast aangesloten bij drie informele overleggen en heeft een activiteit, namelijk Voor Elkaar Boksen bij de opdrachtgever Stichting Zorgvrijstaat bijgewoond.

Bij het benaderen van partijen voor een interview werd gebruikgemaakt van het netwerk van de opdrachtgevers, Stichting Zorgvrijstaat in Rotterdam West en Enik (initiatief van RIBW Lister) en Altrecht ggz in Utrecht. Zodoende werden de steunstructuren in kaart gebracht vanuit het perspectief van de opdrachtgever. In beide wijken werd dus een ander startpunt genomen voor het benaderen van partijen. Dit had gevolgen voor de selectie van respondenten. In Rotterdam waren veel respondenten zeer kritisch op de manier waarop de ggz momenteel is ingericht, terwijl de geluiden in Utrecht milder waren. Door een ander startpunt te kiezen in beide steden hebben we een variatie aan mechanismen bloot kunnen leggen die samenwerking kunnen beïnvloeden.

Voor Rotterdam West was de opdrachtgever Stichting Zorgvrijstaat, een informele partij. Aan Stichting Zorgvrijstaat is gevraagd welke samenwerkingspartners we zouden moeten spreken. Dit ging om bestaande samenwerkingspartners maar ook om partijen waarmee Zorgvrijstaat de samenwerking zou willen verstevigen. De volgende partijen kwamen hierbij naar voren en zijn benaderd voor een gesprek: Geestverwanten, De Groene Connectie, Ervaringsdeskundige Antes (FACT-team), wmo radar, GGZ specialist wijkteam, initiator 'Kijk op de Wijk' (REAKT), Stichting CAN, Jongerencoach, Buurtzorg-T, Herstelcoach, Thuis in West (buurtcentrum). Uiteindelijk is het niet gelukt om gesprekken te voeren met Buurtzorg-T, de Herstelcoach en De Groene Connectie wegens drukke agenda's. Alle andere partners zijn wel gesproken.

Voor Overvecht zijn de opdrachtgevers Altrecht – een formele partij die ambulante, poliklinische of deeltijdbehandelingen biedt aan mensen met psychische problemen – en de hybride formeel-informele partij Enik Recovery colleges. In een eerste verkennend

gesprek met Enik (7 juni 2022) werd een brainstorm gedaan over mogelijk te benaderen partijen; hieruit volgde een lijst van 8 formele partijen die allen bijdragen aan de toestroom van mensen met een ggz-problematiek naar Enik. Uit de lijst van partijen volgden interviews met de Altrecht, Lister en De Tussenvoorziening. We kozen ervoor de Huisartsenpraktijken en het Leger des Heils niet te betrekken vanwege beperkte tijd en omdat we in de samenstelling van de geïnterviewde partijen vooral het ggz-perspectief wilden borgen. Ook kozen we ervoor de Gemeente Utrecht niet in het onderzoek te betrekken omdat we vooral partijen wilden spreken die in de dagelijkse praktijk met elkaar samenwerken. Buurtzorg-T bleek na nader onderzoek niet actief te zijn in Overvecht en bij het Buurtteam (Incluzio) bleek in deze fase geen ruimte te zijn voor een interview. Omdat wij het informele perspectief in het project wilden waarborgen, zochten wij actief naar informele partijen in Overvecht. Hieruit volgde een interview met Handjehelpen. Dat interview leidde tot een interview met het Netwerk Informele Zorg Utrecht (NIZU).

Een overzicht van de interviews en respondenten is te vinden in Bijlage 3. De interviews vonden plaats van juni tot en met november 2022. Vier van de interviews in Overvecht werden online afgenomen; alle andere interviews vonden face-to-face plaats. De interviews duurden ongeveer een uur, werden opgenomen en getranscribeerd. Vervolgens zijn de interviews geanalyseerd in MaxQDA. De namen die in dit rapport worden gebruikt zijn gefingeerd.

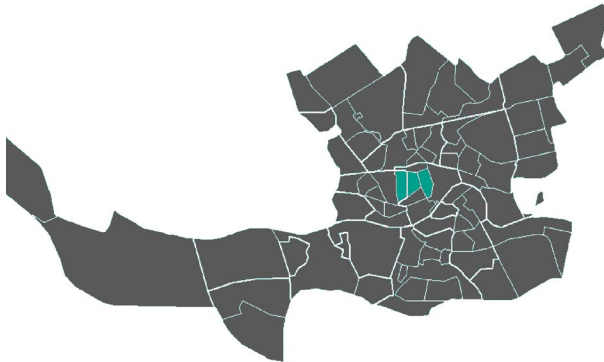
Aansluitend op de interviews is in beide wijken een focusgroep georganiseerd om met elkaar tot nieuwe inzichten te komen. Het doel van de focusgroepen was tweeledig. Enerzijds maakten de focusgroepen het mogelijk om de bevindingen van de interviews te valideren en enkele resultaten verder te verhelderen. Anderzijds was het doel om samenwerking te bevorderen en aan te jagen. De deelnemers van de focusgroep kenden elkaar niet allemaal en er zijn inderdaad enkele nieuwe contacten gelegd naar aanleiding van de focusgroep. Om de focusgroep vorm te geven werd gewerkt met een draaiboek (Bijlage 4).

De focusgroepen vonden op locatie plaats op 30 oktober 2022 (Overvecht) en 7 november 2022 (Rotterdam West). De focusgroepen werden bijgewoond door acht respondenten in Rotterdam West en vier respondenten in Overvecht. In Overvecht namen twee vertegenwoordigers deel van het Buurtteam, dat eerder niet in de gelegenheid was tot afnemen van een individueel interview. De focusgroepen in beide wijken verschilden van inhoud en strekking. In Rotterdam West waren respondenten overwegend kritisch op de bestaande ggz-structuren. Inhoudelijk werd ingezoomd op de noodzaak tot een bredere transformatie in de zorg. In Overvecht lag de focus niet op systeemverandering, maar ging het meer over de dagelijkse gang van samenwerking. De respondenten gaven aan elkaar in de praktijk goed te kunnen vinden. Hierdoor kwamen in beide focusgroepen andere aspecten naar voren die de samenwerking kunnen beïnvloeden. De focusgroepen duurden ongeveer 90 minuten, werden opgenomen en schriftelijk uitgewerkt.

3. Casus beschrijvingen

3.1 Rotterdam West

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de wijken waar Stichting Zorgvrijstaat actief is, namelijk Oude Westen, Middelland en het Nieuwe Westen. Het werkgebied van Zorgvrijstaat is niet strikt afgebakend en strekt zich breder uit over de wijken in Rotterdam Delfshaven. In dit verslag noemen we deze wijken tezamen Rotterdam West (zie Figuur 1).

Figuur 1. Gemeente Rotterdam met de onderzochte wijken groen gearceerd.

Stichting Zorgvrijstaat werkt samen met bewoners aan zorgzame wijken. De initiatiefnemers van Zorgvrijstaat brachten bij de start in 2016 bestaande initiatieven en netwerken in kaart en met elkaar in contact. Naast het verknopen van netwerken startte Zorgvrijstaat nieuwe initiatieven zoals Geestverwanten. Doel van Geestverwanten is om steunstructuren in de wijk te creëren rond ggz-vraagstukken en een bijdrage te leveren aan hervorming van de ggz (Albeda, 2021). Concreet organiseert Geestverwanten onder andere maaltijden in de wijk, koffieochtenden, wandelingen en haardvuurgesprekken. Bij al deze activiteiten kunnen mensen informeel praten over psychische kwetsbaarheid waarbij ervaringskennis als kracht wordt benut.

Een initiatief als Geestverwanten, dat leunt op een groep actieve bewoners, staat niet op zichzelf. Rotterdam West is een diverse wijk met een lange historie van actieve bewonersverenigingen. Tekenend voor de wijk is het ontstaan van 'Huize Middelland', een buurthuis op 15 verschillende plekken¹. Bewonersinitiatieven hebben de handen ineengeslagen om op deze manier samen een wijknetwerk te creëren en al hun plekken een gezamenlijke naam te geven. Bewonersinitiatieven zijn dus stevig ingebed in de wijk en werken veel samen.

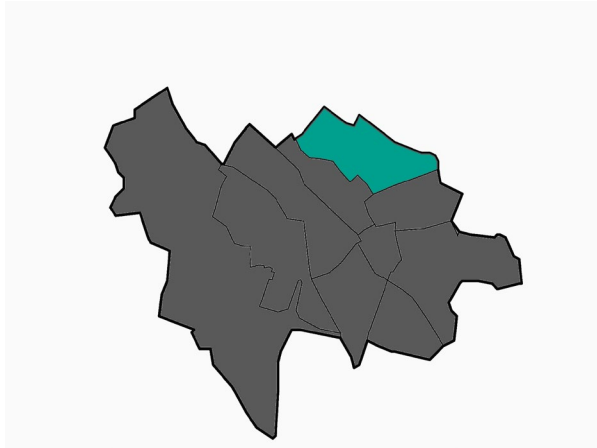
Rotterdam West heeft een diverse bevolkingssamenstelling, met als grootste groep mensen met een Nederlandse achtergrond (38%). De rest van de bewoners heeft een bi-culturele achtergrond, waarbij mensen met een Nederlands-Surinaamse, -Marokkaanse en -Turkse achtergrond de grootste groepen zijn, respectievelijk 9.8%, 8% en 7.4%. Daarnaast wordt de wijk gekenmerkt door een relatief grote groep mensen die een inkomen heeft tot 110% van het sociaal minimum. In het Oude Westen gaat dit om bijna 30% van de huishoudens, in Middelland is deze groep met 17.5% een stuk kleiner. Wat

¹ www.huizemiddelland.nl (laatst bezocht op 31 januari 2023)

betreft de leeftijdsopbouw kent Rotterdam West² een relatief kleine groep 65+-ers. Ongeveer 30% van de inwoners is onder de 25, bijna 60% is tussen de 25 en 65 en 10% is ouder dan 65. Verder bestaat de wijk voor iets meer dan de helft uit 1-persoonshuishoudens, bijna 20% uit huishoudens zonder kinderen en bijna 30% uit huishoudens met kinderen.³

3.2 Utrecht Overvecht

Veel organisaties die actief zijn in Utrecht werken met afzonderlijke teams voor de afgebakende werkgebieden Overvecht-Noord en Overvecht-Zuid. In dit verslag beschrijven we deze twee werkgebieden samen als Utrecht Overvecht.

Figuur 2. Gemeente Utrecht met de onderzochte wijk groen gearceerd.

In Overvecht werd als een van de eerste pilot wijken in het najaar van 2016 gestart met Gebiedsgerichte ggz (Swildens, 2020; Muusse et al., 2021). Altrecht werkt samen met Lister in het Gebiedsteam ggz dat mensen met een ernstige psychische aandoening behandeling en begeleiding in de wijk biedt. Het Gebiedsteam ggz werkt volgens het Flexibele Assertive Community Treatment (FACT) model in nauwe samenwerking met andere (in)formele partijen. Deze multidisciplinaire FACT-teams bieden een basis voor de organisatie van wijkgerichte ggz (Swildens, 2020).

Een belangrijke ontwikkeling in de ondersteuning van mensen met ggz-problematiek is de professionalisering van ervaringsdeskundigen om de verbinding met andere partijen te verstevigen (Boevink, 2017; Kole & Rousseau, 2017; Stavenuiter, 2019). Steeds meer wordt in of naast gebiedsgericht werkende FACT-teams gebruikgemaakt van ervaringsdeskundigen. In Overvecht speelt Enik Recovery colleges daarnaast een centrale rol in deze ontwikkeling. De herstelacademie is, mede als initiatief van Lister, opgezet door en voor mensen die persoonlijk ervaring hebben met een psychische aandoening of verslaving en die aan herstel willen werken samen met andere ervaringsdeskundigen (Whitley et al., 2019).

De wijk Overvecht staat bekend om de vele informele initiatieven op het gebied van herstelgerichte ondersteuning van kwetsbare groepen. Het Netwerk Informele Zorg Utrecht (NIZU) is een netwerk van initiatieven en organisaties die in de stad Utrecht uitvoering geven aan informele zorg. Het NIZU is dus geen organisatie op zich. Het NIZU

² De cijfers over de leeftijdsopbouw en de huishoudsamenstelling zijn alleen bekend voor het gebied Delfshaven en niet per wijk uitgesplitst.

³ De cijfers uit deze alinea zijn van 2022 en zijn gegenereerd via onderzoek010.nl (laatste bezocht op vrijdag 27 januari 2023).

houdt een actueel overzicht bij van het aanbod van informele initiatieven (Wijkconnect, zd). In het netwerk werken alle initiatieven samen met het doel de (hulpvragende) Utrechters zo goed mogelijk te ondersteunen. De initiatieven worden vertegenwoordigd door de NIZU-kerngroep. Handjehelpen maakt – naast acht andere partijen waaronder Al Amal, Humanitas, Taal doet meer en U Centraal – deel uit van de kerngroep en is een belangrijke informele partij in Overvecht. De vormgeving van samenwerking met formele partijen staat bij de kerngroep op de agenda. In elke wijk heeft het NIZU een wijkambassadeur aangewezen die ook binnen een van de aangesloten initiatieven werkt. De ambassadeurs vertegenwoordigen al de informele zorg initiatieven in de wijk en brengen de vraag naar en het aanbod van (in)formele zorg in de wijk met elkaar in contact ter bevordering van de casusbegeleiding bij de formele partners.

Utrecht Overvecht telt bijna 35 duizend inwoners, met als grootste groep mensen met een Nederlandse achtergrond (39%). De rest van de bewoners heeft een bi-culturele achtergrond, waarbij mensen met een Nederlands-Marokkaanse, -Turkse en -Surinaamse achtergrond de grootste groepen zijn, respectievelijk 23.8%, 8.6% en 4.3%. Van de 10 wijken in Utrecht heeft Overvecht het laagste gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden. Van de huishoudens heeft 24% een inkomen tot 110% van het sociaal minimum. Wat betreft de leeftijdsopbouw kent Utrecht Overvecht een relatief kleine groep 65+-ers. Ongeveer 35% inwoners is onder de 25, 51% is tussen de 25 en 65 en 14% is ouder dan 65. Verder bestaat de wijk voor 52% uit 1-persoonshuishoudens, 18% uit huishoudens zonder kinderen en 29% uit huishoudens met kinderen.⁴

Randvoorwaarden voor samenwerking tussen formele en informele partijen

Eerder onderzoek stelt dat voor een goede samenwerking tussen formele en informele partijen gedeelde richtlijnen van belang zijn. In die richtlijnen wordt opgenomen op welke wijze zowel formele als informele partijen kunnen werken aan de hand van casuïstiek en hoe partijen omgaan met (het schenden van) de privacy, zodat dit geen belemmering vormt om hulpverlening op gang te brengen. Ook is het van belang dat in de richtlijnen wordt opgenomen hoe een vertrouwensrelatie tussen formele en informele hulpverleners bevorderd kan worden. Aandachtspunten in die vertrouwensrelatie zouden moeten zijn: gelijkwaardigheid tussen formele en informele hulpverlening, wederzijdse acceptatie van verschillende typen deskundige inbreng, het onderkennen van de diverse mogelijkheden en beperkingen van verschillende typen (informele) inzet, het onderkennen van verschillende posities (identiteiten) ten opzichte van beleidsontwikkelingen en een open lerende en (zelf)reflectieve attitude bij deelnemende partijen binnen de samenwerking.

Daaraan gekoppeld is het van belang knelpunten te overbruggen rondom de relatie met de doelgroep en de rol van organisaties en gemeenten bij het creëren van randvoorwaarden die nodig zijn om die samenwerking te stimuleren en te realiseren.

Bron: Jonkers, M. & Machielse, A. (2013). De verbinding tussen formele en informele hulp aan sociaal kwetsbare burgers; Een relatieadvies voor een verstandshuwelijk. Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie (LESI).

⁴ De cijfers uit deze alinea zijn gegenereerd via <https://utrecht.incijfers.nl/dashboard/thema/bevolking--wijk-> en komen uit 2022 (laatste bezocht op 8 december 2022).

4. Bestaande samenwerking

In dit hoofdstuk beschrijven we de bestaande samenwerking tussen formele en informele partijen in zowel Rotterdam West als in Utrecht Overvecht. Wat betreft de formele partijen kan onderscheid gemaakt worden tussen overheidsinstanties, zorginstellingen en welzijnsinstellingen. Uit de gesprekken bleek dat het verschil formeel en informeel in de praktijk niet als rechtlijnig wordt ervaren. Informele partijen hebben vaak eigen mensen in dienst en zijn daarmee als het ware geprofessionaliseerd. Daarnaast labelen partijen zichzelf soms als informeel, waar andere organisaties hen als formeel zien. Zowel wmo radar (welzijnsaanbieder) in Rotterdam West als het Buurtteam in Utrecht Overvecht ziet zichzelf als een informele partij, omdat zij op een informele manier werken. Andere partijen zien wmo radar en het Buurtteam echter als formeel. Als belangrijkste verschil tussen formele en informele partijen wordt genoemd dat formele partijen werken op basis van een indicatie waarvoor een financiële beperking (door ziektekostenverzekeraar of de Gemeente) van kracht is. Informele partijen zien buurbewoners vaak laagdrempelig en voor onbepaalde tijd. Het gaat om vrijblijvende ondersteuning.

4.1 Rotterdam West

In Rotterdam West bestaat er een stevige samenwerking tussen informele partners, onder meer onder de noemer van Huize Middelland. Bovendien werd er in de aanloop naar de aanbestedingsronde voor 2022 een samenwerkingsverband gecreëerd rondom welzijn, 'De Welzijnscoalitie Delfshaven'. In deze coalitie zijn tientallen lokale initiatieven gebundeld, vanuit de overtuiging dat het welzijnswerk het best georganiseerd kan worden door wijkinitiatieven die geworteld zijn in de wijk⁵. Om de kracht van de lokale bewonersinitiatieven nog beter te benutten dong De Welzijnscoalitie in samenwerking met DOCK mee in de aanbestedingsronde. De welzijnsparitij die op dat moment actief was in de wijk, namelijk wmo radar, dong ook mee in de nieuwe aanbesteding. Hierdoor ontstond er in de aanloop naar de aanbestedingsronde - die in februari 2022 werd gegund aan wmo radar - concurrentie in de wijk, die ook ten tijde van het onderzoek nog gevolgen had.

"In die aanbesteding werden we concurrenten van elkaar, en dat was niet onze keuze."(Formeel Rotterdam West)

Alle respondenten die in meer of mindere mate betrokken zijn geweest bij de aanbesteding geven aan dat dit slecht is geweest voor onderlinge relaties. De meeste van de respondenten die we hebben gesproken waren voorstander van De Welzijnscoalitie, maar er waren ook kritische geluiden te horen. *"Er kan iets te veel verdeel en heers ontstaan"*, zei één van de respondenten (informeel). Uiteindelijk zien we dat in de tijd dat we het onderzoek uitvoerden er gezocht werd naar nieuwe verhoudingen tussen de initiatieven, waarbij ze geen concurrenten maar samenwerkingspartners zijn.

Alle respondenten werken met zowel formele als informele partijen samen. Er wordt op verschillende manieren samengewerkt, waarbij deze samenwerking vaak persoonsgebonden is. *"Wij komen elkaar af en toe tegen en dan ontstaat er een leuk gesprek. We weten elkaar nu steeds vaker te vinden. We denken aan elkaar."* Deze samenwerking tussen individuen kan gebaseerd zijn op gemeenschappelijkheid in thema,

⁵ <http://delfshavencooperatie.nl/welzijnscoalitie-delfshaven/>

maar ook op een gemeenschappelijke aanpak. Onderstaand citaat geeft weer dat er bij samenwerkingspartners vaak wordt verwezen naar specifieke personen.

“Loes van wmo radar, en wij hebben elkaar gevonden op het onderwerp exposen en straatintimidatie. Rick is ook meer aan het verbinden. Imane, mijn collega die bemoeizorg doet, dat stukje ggz. Veel met drugrunners aan de gang, en daar krijg ik energie van: hoe meer wij met elkaar in verbinding staan, denk je sneller aan de ander en hoe je gebruik kunt maken van zijn/haar deskundigheid. Met Freek, omdat hij een praktische insteek heeft en een breed netwerk.”(Formeel, Rotterdam West)

We zien dat de samenwerking tussen formele en informele partijen vaak ad hoc plaatsvindt. Zo worden wijkbewoners soms gewezen op bestaande steunstructuren in de wijk. Hierbij wordt er soms actief contact gelegd tussen hulpverleners om wijkbewoners over te dragen. Zo legt een POH-ggz van de huisartsenpraktijk contact met iemand van Geestverwanten om ervoor te zorgen dat de wijkbewoner die in beeld is goed wordt opgevangen. Voor Geestverwanten is deze samenwerking belangrijk omdat wijkbewoners met mentale klachten vaak als eerst op het netvlies komen bij huisartsen of POH'ers.

Het doorsturen van wijkbewoners is een belangrijke manier van samenwerken voor veel formele en informele organisaties. Dit doorsturen van wijkbewoners gebeurt in sommige gevallen structureel, zoals tussen Antes en Geestverwanten. REAKT heeft het doorsturen van wijkbewoners geformaliseerd met het project 'Kijk op de Wijk', waarbij cliënten een strippenkaart krijgen met daarop allerlei projecten in de wijk en de opdracht krijgen om bij verschillende projecten langs te gaan. Op deze strippenkaart staan locaties van de welzijnsaanbieder, maar ook van informele wijkpartijen.

Daarnaast zien we projectmatige samenwerking, waarbij partners met elkaar samenwerken rond een project, waarbij ze elkaar opzoeken wegens specifieke kennis of expertise. Tot slot zien we structurele samenwerking tussen partijen, zoals het organiseren van pizza-avonden door Stichting CAN in de huizen van Timon en het eerdergenoemde project 'Kijk op de Wijk'.

4.2 Utrecht Overvecht

In Utrecht Overvecht vinden formele partijen elkaar redelijk goed als het gaat om herstelgerichte zorg. Samenwerking tussen formele partijen betreft met name de doorstroom van mensen met een psychische aandoening of een consultatie. Deze samenwerking is geformaliseerd via de formele steunstructuren van de stad Utrecht rond Gebiedsgerichte ggz. Waar mensen met een ggz-problematiek voorheen versnipperd door verschillende partijen werden begeleid, komt de toestroom sinds 2014 overzichtelijk samen bij het Buurtteam. Het buurtteam beslist om mensen zelf te begeleiden of met een indicatie door te zetten naar andere (in)formele partijen. Voor mensen met een ernstige psychische aandoening werken de Gebiedsteams ggz met multidisciplinaire FACT-teams die nauw contact staan met andere (in)formele partijen.

De meerwaarde van informele organisaties om het herstel van mensen met ggz-problematiek duurzaam te ondersteunen wordt door de formele organisaties erkend. Die zou moeten liggen op het ontlasten van de formele zorg, het overnemen van bepaalde zaken zoals taal- en cultuur gerelateerde ondersteuning, maaltijdhulp of zingevende dagbesteding. Alle respondenten die we hebben gesproken geven aan dat ook formele en informele partijen elkaar over het algemeen goed weten te vinden. Veel partijen hebben een medewerker aangesteld om verbinding te maken met andere partijen. Zo heeft het NIZU wijkambassadeurs aangesteld ter bevordering van de casusbegeleiding bij de formele partners.

"En soms is het een heel team dat, naar mijn idee dan, wat minder functioneert in de samenwerking. Maar over het algemeen is er wel altijd, in de wijk Overvecht, wel goed contact met ketenpartners." (Formeel Utrecht Overvecht)

Wel komen uit de gesprekken een aantal kanttekeningen naar voren. Ten eerste lijkt de keuze om samen te werken vaak afhankelijk van de persoonlijke tijd en interesse van individuele hulpverleners en hangt samenwerking samen met het 'toevallige' persoonlijke netwerk van die hulpverlener. Daarnaast geeft een aantal formele partijen aan dat zij gebonden zijn aan kaders. Vanuit de eigen organisatie wordt geen ruimte ervaren om buiten het eigen takenpakket samenwerking beter vorm te geven. Enerzijds komt dat omdat vanuit visie en beleid is vastgesteld dat de focus van de eigen werkzaamheden moet liggen op de speerpunten van de eigen organisatie; werkzaamheden buiten de kernactiviteiten vallen niet onder de verantwoordelijkheid van de eigen medewerkers. Anderzijds wordt - daar waar ruimte is - aangegeven dat er weinig tijd is om samenwerking praktisch vorm te geven. Er zijn teams die zich heel erg houden aan de kaders waarbinnen zij worden neergezet, maar veel teams durven buiten de kaders te treden om iedereen die dat nodig heeft te kunnen bedienen.

"Omdat ik zelf ambassadeur ben, ken ik alle partijen wel. Soms, als ik er ondanks dat niet uit kom, ga ik sparren. Doordat je met enige regelmaat de verschillende partijen spreekt, dat kan 1op1 zijn of op bijeenkomsten of wijkoverleggen, blijf je op de hoogte van het verloop van het aanbod in de wijk." (Informeel Utrecht Overvecht)

Door zowel formele als informele organisaties worden netwerkinitiatieven genoemd waarin formeel en informeel elkaar ontmoet. Vanuit de Gemeente wordt het overleg Thuis in je wijk georganiseerd. Dit is een formeel overleg waarin mensen met ggz-problematiek worden besproken met alle (in)formele partijen. Bij deze casusbesprekingen worden ook de krachten en belemmeringen in de wijk besproken om ondersteuning bij herstel vorm te geven. Daarnaast vindt elke eerste maandag van de maand om 12.00 uur de Sirenelunch plaats – georganiseerd vanuit de formele en informele partijen zelf (toerbeurt); het doel is elkaar informeel te ontmoeten en in verbinding te staan. Partijen wijzen elkaar op het bestaan van activiteiten door middel van korte presentaties over nieuwe ontwikkelingen in de wijk (bv het project Steungezinnen bij Handjehelpen).

5. Ervaren samenwerking

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaren samenwerking tussen formele en informele partijen in Rotterdam West en Utrecht Overvecht tezamen. Hierbij besteden we aandacht aan drie centrale thema's, namelijk de verschillende realiteiten van organisaties, de behoefte aan een gelijkwaardige relatie tussen formele en informele partijen en tot slot wijzen we op enkele praktische zaken waar respondenten tegenaan lopen in de samenwerking.

5.1 Verschillende realiteiten

In sommige interviews kwam naar voren dat formele en informele zorg twee verschillende realiteiten zijn en dat die soms kunnen botsen met elkaar waardoor samenwerken moeizaam verloopt. Hierbij zien we dat respondenten actief scherpe grenzen trekken tussen hun eigen steunstructuur en die van anderen, waarbij vooral de verschillen worden benadrukt. Waar die verschillen in sommige gevallen als goed en juist complementair worden gezien benadrukken anderen dat de kloof tussen de realiteiten zo groot is dat die moeilijk te overbruggen is.

Een eerste verschil in realiteit gaat over de vraag hoe mensen met ggz-problematiek benaderd worden. Tijdens de focusgroep in Rotterdam hebben we een casus voorgelegd, beschreven vanuit de formele zorg (zie Bijlage 4A). Deze casusbeschrijving leverde veel weerstand op bij veel aanwezigen en was volgens hen tekenend hoe er in de klassieke zorg- en hulpverlening naar mensen met psychische kwetsbaarheid wordt gekeken. De problemen stonden in deze casus centraal en niet de talenten, relaties en menselijke kant van de persoon. De casus gaf informatie over het somatische en psychische ziektebeeld en de feitelijke thuissituatie, maar volgens veel aanwezigen van de focusgroep zegt dit weinig over de persoon zelf. Wanneer het startpunt een diagnose is, wordt er een andere relatie aangegaan dan wanneer het startpunt bijvoorbeeld de pijn is die iemand ervaart in het leven. Informele steunstructuren leggen hierin een andere focus dan formele steunstructuren. Eén van de aanwezigen stelt dat formele en informele zorg elkaar niet goed begrijpen vanwege deze andere taal die ze spreken en dat de formele zorg een nieuwe taal moet aanleren. Het ging tijdens de focusgroep vooral over de transitie die nodig is in de zorg- en hulpverlening en hoe dit verschil in visie samenwerking kan belemmeren.

Verschillende realiteiten hoeven echter geen probleem te zijn, maar kunnen juist ook een goede basis zijn om samen te werken. Zo hebben we in beide focusgroepen gevraagd wat het verschil is tussen formele en informele zorg. Hierbij wordt geregeld aangegeven dat informele zorg laagdrempeliger is en niet hoeft te werken met indicaties. Het werken met indicaties beperkt hulpverleners binnen formele steunstructuren, omdat een indicatie gekoppeld is aan een diagnose-behandelcombinatie (dbc) waarin gedefinieerd is welke zorgactiviteiten en hoeveel van elke zorgactiviteit de hulpverlener vergoed krijgt. Zorgactiviteiten die niet binnen de dbc vallen krijgt de hulpverlener niet vergoed. Het werken met indicaties beperkt hulpverleners binnen formele steunstructuren dus soms in het geven van tijd en aandacht. Informele steunstructuren hebben minder last van dergelijke beperkingen. Die verschillende realiteiten maken dan ook dat er verschillende krachten aanwezig zijn.

Een aantal respondenten stelt daarom dat het goed is dat formele en informele zorg gescheiden werelden zijn, omdat ze allebei een eigen realiteit hebben en een eigen kracht. Samenwerking zou zich dan vooral moeten beperken tot toeleiding naar elkaar.

Het is goed om een netwerk te vormen, maar de verschillende steunstructuren pleiten ervoor dat partijen hun eigenheid behouden.

“Als het om klinisch en symptomatisch herstel gaat, zijn wij in charge omdat wij de meeste en beste kennis hebben om dat te doen. Maar gaat het om maatschappelijke integratie, arbeidsbemiddeling, arbeidstoeleiding, alsjeblieft niet, laat ons dat niet binnen de ggz halen, laat ons dat de mensen doen die daar verstand van hebben, maar breng die wel bij elkaar rondom zo’n cirkel van onze patiënt.”

(Formeel Overvecht)

“Je hebt allebei je kracht. Als er een informele partij in de buurt is, is die beter in staat dan een welzijnspartij om een fijnmazig netwerk op te bouwen en al de bewoners te kennen. (...) ik word dagdagelijks bestookt met allerlei mailtjes van de gemeente over verantwoording. Allemaal dingen die erbij horen maar niet bijdragen aan dat waar bewoners dagdagelijks beter van worden. Ik gun wijkpartijen heel erg dat ze dat niet hoeven te doen. Dat kan ook samenwerking zijn. Dat ik zeg dat ik dat formele stuk doe die bij de opdracht van de gemeente hoort. Samen kunnen we dan kijken wat er nodig is in die wijk.”

(Formeel Rotterdam West)

Voor informele steunstructuren of mensen binnen formele steunstructuren die op een vernieuwende manier werken, speelt nog iets anders mee. Zij vinden het belangrijk dat het gescheiden werelden blijven omdat ze vrezen dat het informele anders haar kracht verliest. Op de vraag hoe Stichting Zorgvrijstaat intensiever samen kon gaan werken met een zorginstelling was de reactie als volgt:

“Nou eigenlijk niet. Misschien klinkt dat gek, maar ik zou eigenlijk zorgen van, hou die partijen alsjeblieft uit mekaar. Dus wel doorverwijzen, maar heel erg uitkijken dat je niet op mekaars stoel gaat zitten, of mekaars ding gaat overnemen. Dat zou ik heel jammer vinden, want dan verliest het ook weer zijn eigenheid en dat is, nou ja dat moet je zo beschermen. Dat is juist de kracht van Zorgvrijstaat vind ik.” (Formeel Rotterdam West)

Bovendien zien mensen soms dat formele zorg succesformules die ontstaan zijn in het informele over probeert te nemen. Dit wordt door het informele als onwenselijk gezien. Zo is er discussie over de manier waarop herstelinitiatieven worden opgezet, die volgens sommigen te sterk geformaliseerd zijn, niet geheel draaien op ervaringsdeskundigen en daarmee dus niet de kracht hebben die herstelwerkplaatsen of -academies kunnen hebben. We zien dit zowel in Utrecht als in Rotterdam.

“Als je het hebt over de informele zorg, denk ik dat het beter is dat die vorm wordt gegeven door zorgondernemers. Wat er nu gebeurt - en dat zien we binnen Lister ook - is dat alles wat een beetje dreigt of lijkt te werken, wordt teruggetrokken naar de zorg. (...) Alles wat maar een beetje lijkt te werken, daarvan zegt die zorg ‘dat is van ons’ (...) zo’n WRAP wordt al in verschillende ggz-instellingen in de behandelcontext aangeboden en door de zorgverzekeraar betaald. Dat is raar. Iets wat niet in de ggz thuishoort, wat je in een herstelacademie moet positioneren, pakt die zorg over. WRAP wordt door de gemeente betaald. Dat zijn van die informele en formele... hoe ga je daar nu mee om? Hoe ga je daar ook ethisch mee om? Want ik vind dat ethisch niet kloppen.” (Informeel Overvecht)

In de dagelijkse samenwerking zien we ook voorbeelden terug van verschillende realiteiten. Zo stelt Enik zelfregie voorop en is het wat voorzigtiger in het zoeken naar samenwerking. Volgens deze hybride partij moet de regie voor het eigen herstel bij de persoon met ggz-problematiek zelf blijven. Dit betekent dat bezoekers elkaar onderling kunnen wijzen op verschillende activiteiten in de wijk, maar dat Enik daar geen grote rol voor zichzelf weggelegd ziet. De persoon met ggz-problematiek zelf weer regie geven over zijn eigen herstelproces - wat voor veel informele partijen belangrijk is - betekent ook dat hulpverleners onderling niet allerlei terugkoppelingen geven over personen. Ook hierin zien we de verschillende realiteiten.

“Ik weet waar de formele kant behoefte aan heeft en dat is aan allerlei terugkoppelingen: is Piet geweest? Hoe gaat het met hem? Dan denk ik: Piet kan volgens mij praten. Vraag hem hoe het bevalt en wat hij ervan oppikt.” (Informeel Utrecht Overvecht)

5.2 Naar een gelijkwaardige relatie

Bij de samenwerking tussen verschillende partijen is het goed om te weten wat de ander kan betekenen. De verwachtingen zijn niet altijd duidelijk over en weer en dit wordt door verschillende respondenten aangedragen als verbeterpunt. Dit kan over verschillende zaken gaan, zoals de taakverdeling, maar ook over waar de andere partij toe in staat is. Eén van de informele partijen in Overvecht koppelt bijvoorbeeld vrijwilligers aan mensen met een hulpvraag. De formele partijen die wijkbewoners hiervoor aandragen hebben soms echter onrealistische verwachtingen.

“[Ik heb] altijd zin in die stageperiode, want dan krijg ik ineens heel veel stagiaires en kan ik heel veel gezinnen blij maken. Maar als die zijn ingezet, ben ik weer afhankelijk van de vrijwilligers (...) Het is mijn taak om de formele zorg te informeren of ik al iemand heb gevonden, maar ik verwacht ook een stukje begrip, want ik

ben afhankelijk van wie zich meldt. Gisteren krijg ik weer een appje van een Buurtteammedewerker - er was iemand aangemeld, maar ik vond geen vrijwilliger - ja, het is toch wel heel snel nodig. (...) Het geeft voor mij een enorme druk, terwijl ik ook wel graag wil dat het gezin gekoppeld is. Daar is de samenwerking echt lastig en dat zit dan echt op verwachtingen.”(Informeel Utrecht Overvecht)

Eén van de respondenten stelt daarnaast dat het inzetten van vrijwilligers en maatjes heel mooi kan werken, maar dat dit ook grenzen heeft. Je moet uitkijken dat vrijwilligers niet overvraagd worden, maar dat iedereen inzet op datgene waar hij/zij goed in is. Hierbij is het één niet beter dan het andere, maar het is wel belangrijk om ieders eigen kwaliteiten en expertises te erkennen. Als je dat doet, kun je daarin wel goed samen optrekken, idealiter vanaf de start.

“Je moet vrijwilligers koesteren en niet overvragen. Je hebt ook ervaringsdeskundigen. Ik heb vroeger bij het JAC gewerkt. In Utrecht had je koppelhulpverlening en deed je het sowieso met z’n twee. Dat was echt een luxe, maar dat zou een hele leuke combinatie zijn. Als je een traject opstart... misschien zou je eerst een pilot kunnen proberen, als je vanuit... wijkteam start, dat je een maatje vanuit het wijknetwerk eraan koppelt en samen een traject gaat lopen. Misschien is dat een leuke variant. Dat je samen de intake doet, op eerste bezoek, evalueren. Dit kan ik bieden, wat kan jij bieden?”(Formeel Rotterdam West)

Om een gelijkwaardige relatie tussen formele en informele steunstructuren op te kunnen bouwen is erkenning essentieel. Het gebrek aan erkenning zien we op verschillende manieren terug. Zo wordt informele zorg vaak als 'aanvullend' gezien, waarmee de formele zorg eigenlijk op de eerste plek komt. Tijdens de focusgroep in Rotterdam werd beargumenteerd dat formele organisaties, informele hulp te vaak als iets extra's ziet of iets dat hun eigen lasten kan verlichten. Zo legden we tijdens de focusgroep een casus voor (Bijlage 4A), die eindigde met de zin: "De hulpverleners uit het FACT-team hebben het idee dat aandacht vanuit de hulpverlening ook van belang kan zijn voor de zoon en dat daarnaast samenwerking met informele voorzieningen Soraida zou kunnen helpen bij haar sociale contacten en dat ze daardoor ook minder een beroep zou hoeven te doen op de formele zorg." Veel van de aanwezigen hadden bezwaar tegen deze zin, omdat het uitgaat van het instrumenteel inzetten van de informele zorg, waarbij er niet vanaf het begin samen en op een gelijkwaardige manier met elkaar wordt opgetrokken (cfr. Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2022; Jonkers & Machielse, 2013). Formele en informele zorg hebben eigen kwaliteiten en de ene vorm staat niet boven de andere vorm.

"Dat de systeemwereld de waarde ziet van het andere. De nederigheid van de systeemwereld: erkennen dat ze met hun instrumentaria een aantal dingen niet kunnen die essentieel zijn. Die nederigheid mis ik ook vaak. Wij hebben ervoor geleerd, worden ervoor betaald, hebben een organisatie opgericht voor deze problematiek. Wij zijn de deskundigen. Daarmee schep je een blokkade."(Informeel Rotterdam West)

De ongelijkwaardige relatie tussen formele en informele zorg vinden we ook terug in de financiering. Zo geeft één van de respondenten aan dat zij bijvoorbeeld niet gefinancierd worden vanuit de zorgverzekering, maar dat datgene wat ze doen wel daadwerkelijk bijdraagt aan herstel. Een financiering is dan een vorm van erkenning.

"(...) een judolokaal of een boksding neer te zetten, want dan is het er en dan wordt het bekostigd, of een deel ervan. Wat ik eruit haal, is dat zij dan geld eruit vangen voor een cliënt, (...) wat er uitrolt tegen een bepaald tarief binnen een bepaalde periode met een bepaalde frequentie, want de zorgverzekeraar vergoedt dat en als dat af is gelopen, (...) dan komen ze alsnog bij ons (...) ik vind dat ze iets mogen teruggeven, het heeft gewerkt, het heeft iets gedaan aan mijn stress, (...) want dat kan je niet alleen met praten oplossen. En voor die erkenning wil ik me wel iets harder voor maken. Het is niet alleen leuk, het werkt."(Informeel Rotterdam West)

We zien dat een aantal respondenten niet alleen pleit voor een gelijkwaardige relatie, maar ook voor het samen optrekken. Als je samenwerking verder wil brengen dan alleen naar elkaar doorverwijzen vraagt dat om enige gezamenlijkheid. Dit kan zijn vanaf het begin samen optrekken en/of om een gezamenlijk doel voor ogen hebben.

"Ik denk soms wel eens dat ze [informele organisaties] een doel hebben en denken hoe [formele organisatie] hen kan helpen met hun doel en dan mis ik het gevoel van gezamenlijkheid. Het begint wel te komen en in dat proces zitten we nu." (Formeel Rotterdam West)

Die gezamenlijkheid is belangrijk omdat dit ook vraagt dat je je inleeft in elkaars werelden en begrijpt waarom iemand iets wel of niet doet. Dit inleven in elkaars wereld wordt door verschillende respondenten genoemd als belangrijk.

"Dat is dat je probeert te verdiepen in de ander. Dat probeer ik altijd. Dat je probeert te snappen wat er speelt in de beleefwereld van de ander. Dat je bereid bent om buiten je eigen koker en belang te kijken. Je moet op zoek gaan naar een dialoog en geen discussie." (Formeel Rotterdam West)

Ervaring met verschillende steunstructuren in het eigen herstel

Ook Jack heeft zijn herstelverhaal met ons gedeeld. Hij kwam bij Stichting Zorgvrijstaat terecht vanuit een depressieve episode en is nu de drijvende kracht achter één van hun programma's, namelijk 'Voor Elkaar Boksen'. Hij vertelt het volgende.

"Ik vind het belangrijk mijn persoonlijke ervaringen erin mee te nemen. Bij dat voor elkaar boksen... ik ben een jaar [geleden] ermee begonnen, ik kwam toen mijn bed niet uit. En die coach die had me gezegd: "Kom je maandag nog?" Voor die structuur, en dat krijg je niet van een UWV-coach of een ander hersteltraject dat ik heb gevolgd. Die sport ligt me niet, maar ik zal toch maar gaan. Maar op een gegeven moment bedacht ik: ik leer weer een les. De ene keer was het balans zoeken. Dat werkt wel. Soms is het even naar voor leunen, dan naar achter. Daar heb ik lessons learned uitgehaald. (...) Als het over formele structuur gaat, moet je je aan een bepaald tempo en structuur houden en je wordt losgelaten. Bij ons [informele] werk merk ik dat je niet wordt losgelaten. Je kan ook financieel herstellen, en dat ook iets mentaals. Op het moment dat je losgelaten wordt en het zelf moet doen, en het lukt niet, heb je die informele structuur. (...)"

"Ik had [formele en informele steunstructuur] allebei nodig. Je hebt een soort van guideline nodig. (...) Anders ga je eindeloos op zoek naar antwoorden. (...) De mensen met wie ik werk zijn afhankelijk van het advies [van de formele steunstructuur] en dus afhankelijk van de wachttijd, of afhankelijk van het behandeltraject of de lengte daarvan. Dat heeft mij niet geholpen. (...) Ik heb de reguliere route bewandeld: POH, huisarts, medicatie, psycholoog, wachttijd. Ik zou nu klaar moeten zijn. Lekker aan de bak en van het UWV af, maar in de praktijk is dat niet zo volgens dat geijkte plan, en dan? Dan heb je een zee van tijd, maar je hebt nog steeds geen maatschappelijk nut terwijl je weet dat je daartoe in staat bent (geweest). Wat ga je dan doen vanuit die existentiële identiteitscrisis? (...) Dan ga je op zoek naar zingeving en dat begint bij: waar kom je je bed voor uit? En dat begon met op maandag koffie te gaan drinken."

5.3 Praktische verbeterpunten

In veel gesprekken worden praktische verbeterpunten of belemmeringen aangegeven ten aanzien van de samenwerking tussen formele en informele steunstructuren. We doorlopen er hier drie, namelijk een gebrek aan overzicht, een gebrek aan tijd en een gebrek aan capaciteit.

Ten eerste wijzen respondenten op een gebrek aan overzicht, vooral verwijzend naar de veelheid aan informele steunstructuren. Dit verbeterpunt wordt vooral aangedragen door de formele steunstructuren. Er is een groot besef dat er veel verschillende initiatieven zijn, maar de mensen zien soms door de bomen het bos niet meer. Hierdoor heerst het gevoel dat veel kracht nog onbenut is.

“Er zijn hier heel veel initiatieven die ik totaal niet ken. En ook formeel zijn er zoveel partners in de wijk.” (Formeel Utrecht Overvecht)

Hoewel de veelheid aan initiatieven het soms ingewikkeld maakt om overzicht te krijgen en gericht de juiste samenwerking te vinden, wordt deze veelheid ook als een kracht gezien.

Een tweede praktische belemmering is het gebrek aan tijd om de samenwerking op te pakken. Het kost veel tijd om de juiste samenwerkingspartners te vinden, en vervolgens om dit contact warm te houden. Bovendien lopen zorg- en welzijnsinstellingen momenteel over van zorg- en hulpvragen waardoor ze moeilijk toekomen aan zaken die niet in het werkproces geformaliseerd zijn, zoals het zoeken van contact met informele steunstructuren. Eén van de respondenten uit Rotterdam stelt dat de oplossing voor het overlopen van de zorg deels ligt in het benutten van de informele steunstructuur, maar dat het opstarten van die samenwerking om tijdsinvestering gaat. Die tijd is er niet.

“Het rommelt zo aan de bovenkant, waardoor we niet kijken hoe je dat in het eigen netwerk kan doen. Er is onderbezetting bij de jeugdbescherming. Veel taken komen bij het wijkteam terecht en dat is een verzwaring. De arrangementen gaan ze anders inrichten. Iedereen is bezig met zijn eigen toko, om daarin te overleven, voordat we weer toekomen aan de volgende stap, om je naar buiten toe te richten. Dat gevoel heb ik. Er zit een oplossing en verlichting in op het moment dat het wijknetwerk daarop kan insteken. Daar ben ik van overtuigd, dat er hele mooie krachten en dingen liggen. Om die verbinding te hebben, dat vraagt een investering. We zitten nog te veel op een eiland.” (Formeel Rotterdam West)

Samenwerking die verder gaat dan naar elkaars initiatieven verwijzen vraagt om tijd die vaak niet declareerbaar is. Eén van de formele steunstructuren loopt hier tegenaan bij het samenwerken met een ggz-partij. Tegelijkertijd geeft één van de formele partners in Utrecht ook aan dat die financieringsstromen beperkend werken.

"Vanuit de gemeente en vooral de zorgverzekeraars krijgen wij geld, maar wij moeten wel verantwoorden wat wij daarmee doen. Samenwerking zoeken met andere partijen kan ik niet opschrijven in mijn agenda." (Formeel Utrecht Overvecht)

Tot slot wordt een gebrek aan capaciteit benoemd als belemmering. Dit hangt nauw samen met het gebrek aan tijd, maar het gaat hier ook om een gebrek aan mankracht. Zo zien we bij formele steunstructuren dat hulpverleners overlopen en daardoor geen tijd hebben om een netwerk met buiten te vormen. Informele steunstructuren wijzen soms op een gebrek aan mankracht om aan de vraag te kunnen voldoen.

"Op dit moment kampt elke organisatie met een vrijwilligerstekort. (...) Het is even zoeken waar ik het beste terecht kan." (Informeel Utrecht Overvecht)

6. Blik op de toekomst

Het doel van dit project was het in kaart brengen van aanknopingspunten voor het bevorderen van samenwerking tussen formele en informele steunstructuren in de wijk. Hiertoe maken we gebruik van de hiervoor beschreven resultaten, de suggesties van respondenten en de suggesties die voortkwamen uit de consortiumbijeenkomsten. Uit het onderzoek blijkt dat samenwerking wordt vormgegeven door wijkbewoners naar elkaar door te verwijzen en dat dit als positief wordt ervaren. Tegelijkertijd zijn er ook signalen dat samenwerking geïntensiveerd zou kunnen worden. In dit slothoofdstuk maken we daarom een onderscheid tussen aanknopingspunten om beter te kunnen doorverwijzen en aanknopingspunten om samenwerking te intensiveren. We sluiten af met een reflectie op de aanknopingspunten als aanzet tot het duurzaam ondersteunen en uitbouwen van wijk- en herstelgerichte ggz.

6.1 Aanknopingspunten voor doorverwijzen

Eén van de problemen waar respondenten tegenaan lopen is dat er onvoldoende overzicht is over de verschillende steunstructuren die in de wijk aanwezig zijn. Door de hoeveelheid zien mensen door de bomen het bos niet meer. Een aantal respondenten stelt zaken voor om meer overzicht over alle wijkinitiatieven te krijgen, bijvoorbeeld door een centraal aanmeldpunt en een website.

“Als ik het voor het zeggen zou hebben, zou ik zeggen: start of heb je een initiatief, meld je dan aan op één punt zodat er één overzichtelijke site is waar alles op staat.” (Formeel Utrecht Overvecht)

In beide steden zijn plekken waar deze overzichten zijn, maar ook die helpen onvoldoende. Iemand anders stelt voor om veel posters op te hangen in wachtruimten van zorginstanties en weer iemand anders suggereert een app waarin een overzicht staat van alle partijen.

Hoewel al deze voorstellen helpend kunnen zijn, lijkt het een illusie dat iedereen overzicht kan hebben over alle partijen. Wel zien we zowel in Utrecht als in Rotterdam krachten waarbij we kunnen aanhaken. Zo is het informele netwerk in Rotterdam stevig ingebed in de wijk en weten informele structuren elkaar goed te vinden. In de praktijk betekent dit dat wijkbewoners die bijvoorbeeld eenmaal bekend zijn bij Stichting Zorgvrijstaat ook terechtkomen bij andere initiatieven in de wijk zoals tuinen en kookactiviteiten (Van Twist et al., 2020). In Utrecht zien we dat het NIZU overzicht heeft over alle verschillende structuren en wijkbewoners op die manier door kunnen sturen. Inzetten op netwerkvorming tussen informele systemen is dus van belang om vervolgens netwerken met elkaar te verknopen. Nu zien we dat mensen soms de ingang naar het formele of informele netwerk nog niet weten te vinden, terwijl mensen als ze eenmaal ‘binnen zijn’ alle kanten op kunnen en kennis kunnen maken met de veelheid aan initiatieven. Om dit netwerk beter te kunnen benutten is het niet nodig dat iedereen relaties met iedereen creëert maar wel dat er voldoende bruggen zijn tussen de verschillende netwerken.

Deze bruggen tussen de netwerken worden gevormd door persoonlijke relaties. Respondenten duiden allemaal een aantal personen aan met wie ze graag samenwerken en noemen deels ook verschillende organisaties waar ze mee samenwerken. Deze

persoonlijke samenwerking is fragiel omdat we zien dat samenwerkingsverbanden tussen steunstructuren verdwijnen wanneer personen verdwijnen.

“Met[organisatie] heb ik de laatste tijd minder contact omdat er veel verloop is in het personeel. Hierdoor mis je de directe korte lijntjes met de contactpersonen, wat het snelle contact bemoeilijkt.” (Informeel Utrecht Overvecht)

Hoewel samenwerking gestoeld op persoonlijke relaties fragiel is, zien we wel dat fijne samenwerking vaak gebaseerd is op een persoonlijke relatie. Wanneer je via die persoonlijke relatie toegang krijgt tot een breed formeel of informeel netwerk, kan deze relatie de basis zijn voor een verknoping van netwerken. Belangrijk in dit geval is dat je altijd een paar bruggen hebt met het andere netwerk, zodat er nog contact is tussen beide netwerken wanneer één brug wegvalt.

Eén van de consortiumpartners verwees naar het zoeken naar natuurlijke manieren van samenwerken. Verplichte overlegstructuren zijn niet per definitie deze natuurlijke vorm, terwijl elkaar kennen en elkaar daarom zo nu en dan bellen wel een natuurlijke manier van samenwerking is die weinig inspanning vraagt. Weinig inspanning is belangrijk omdat een gebrek aan tijd en capaciteit door een overgroot deel van de respondenten wordt aangedragen als één van de pijnpunten om de samenwerking verder uit te bouwen. Een natuurlijke samenwerking, waarbij bestaande relaties optimaal worden benut lijkt daarom de meest passende richting.

Echter, ook een natuurlijke manier van samenwerken ontstaat niet vanzelf. Ontmoetingsmomenten kunnen de basis zijn om persoonlijke relaties tot stand te brengen. Deze momenten kunnen op verschillende manieren vormgegeven worden, zoals met de periodieke sirenelunch in Utrecht of door het creëren van een leerwerkgemeenschap, zoals dat in Rotterdam periodiek, maar tijdelijk bestond (Van Twist et al., 2020).

Een natuurlijke samenwerking kan ook gestimuleerd worden door sleutelfiguren in de wijk of in een organisatie. Zo wijzen respondenten op het belang van ervaringsdeskundigen binnen formele steunstructuren omdat ze zien dat de ervaringsdeskundigen vaak een beter zicht hebben op de informele structuren. Bovendien werkt het NIZU in Utrecht Overvecht met wijkambassadeurs die de vraag naar en het aanbod van (in)formele zorg in de wijk met elkaar in contact brengen. Wanneer meer wijkambassadeurs beschikbaar zijn kunnen ze een grotere rol pakken door casussen met elkaar te gaan bespreken en te zien waar informele steunstructuren iets kunnen betekenen. Dit kan een manier zijn waardoor informele zorg meer op het netvlies komt bij formele zorg en waarbij er dus relaties kunnen ontstaan.

“Ik hoop dat er straks genoeg wijkambassadeurs zijn om bij al die formele partijen te gaan vertellen over informele zorg om zo caseload door te nemen. Ik verwacht niet dat een formele hulp alles kent. Ik ken ook niet alle formele instanties. Ik hoop dat die sleutelfuncties van een wijkambassadeur groter worden. Daar zijn we mee bezig, maar kan nog veel groter.” (Informeel Utrecht Overvecht)

Tot slot zien we bij het doorverwijzen nog regelmatig dat de hulpverlener een soort poortwachter functie heeft en zich de vraag stelt of zijn/haar cliënt wel past bij een bepaald initiatief. Een aantal respondenten stelt dat dit het benutten van de informele steunstructuur in de weg staat, omdat wijkbewoners met ggz-problematiek maar gewezen worden op een beperkt aantal initiatieven. Wanneer het dus gaat om het doorverwijzen naar andere steunstructuren is het de vraag hoe dit gedaan kan worden zonder met enig paternalisme wijkbewoners (on)bewust wel of niet op bepaalde initiatieven te wijzen. Tegelijkertijd geeft één van de ervaringswerkers aan dat hij het juist heel fijn vond dat iemand hem naar een specifiek initiatief verwees - waar hij zelf niets mee had - in tijden van zijn depressieve periode. Soms is het aan de hand nemen prettig. De balans tussen zelfregie en de regie overnemen, is ook bij het doorverwijzen een continue afweging.

6.2 Aanknopingspunten voor intensievere samenwerking

Alleen naar elkaar doorsturen is volgens sommigen niet voldoende om de krachten van formele en informele steunstructuren te benutten. Om echt een gelijkwaardige relatie te creëren kan het zinvol zijn om bij de aanmelding van wijkbewoners bij het wijkteam of buurtteam, meteen samen met een vertegenwoordiger van informele zorg te zitten. Op die manier kun je samen kijken welk type zorg op dat moment het beste past. Door vanaf de start samen te zitten creëer je gelijkwaardigheid, erkenning en door deze intensievere manier van samenwerking leer je elkaars realiteiten beter begrijpen. Vanaf de start samen optrekken wordt dan ook als een van de oplossingsrichtingen genoemd.

Een aantal respondenten pleit voor meer fundamentele hervormingen in het systeem waarbij de grens tussen formele en informele zorg steeds verder vervaagd.

“Ja, kijk als ik moest zeggen, dan zou ik duidelijk ggz gewoon opdoeken. En dan zou ik[er] één grote herstelacademie van maken. En dan zou ik hier[ggz-instelling] ook een inloop van maken. Jongens, kom lekker binnen. Daar zit de psychiater, als je medicatie nodig hebt, (...). Daar zit een verpleegkundige. Als je een praatje wil. Daar zitten drie ervaringsdeskundigen. Maak lekker een praatje. Doe mee aan de herstelgroep, doe mee aan de wandeling, doe mee aan weet ik veel wat. Ik denk dat dat net zo functioneel is als dat wat we nu aan het doen zijn.”(Formeel Rotterdam West)

Hoewel het bovenstaand voorstel vergaand is, horen we wel soortgelijke geluiden - soms even en soms minder vergaand - in de interviews. Formele en informele zorg samen één gebouw laten delen kan bijvoorbeeld natuurlijke samenwerkingen creëren, omdat je elkaar tegenkomt. In de huidige situatie zien we wel dat initiatieven gebruikmaken van elkaars ruimte. Dat is een eerste stap om elkaar te ontmoeten. Samen een plek in de wijk beheren is een stap verder, wat ook verdere samenwerking kan bevorderen.

Tot slot pleit een heel aantal respondenten voor andere financieringsstromen. Dit vraagt om hervormingen van hogerhand binnen de overheid of binnen ggz- of welzijnsinstellingen. Het heersende idee is dat financiering nu soms samenwerking belemmert, terwijl een nieuwe financiering samenwerking ook zou kunnen ondersteunen.

6.3 Aanzet tot duurzaam ondersteunen en uitbouwen van wijk- en herstelgerichte ggz

De aanknopingspunten vormen een aanzet tot het duurzaam ondersteunen en uitbouwen van wijk- en herstelgerichte ggz. In dit laatste deel delen we onze reflectie op de resultaten en geven we aan hoe het samenspel tussen formele en informele steunstructuren er wat ons betreft uit zou moeten zien.

Waardering en behoud van eigenheid informele steunstructuur

De respondenten die hun herstelverhaal deelden wezen op de meerwaarde van informele structuren, juist omdat deze iets anders doen dan formele structuren. Het behoud van eigenheid van de informele steunstructuur is daarom essentieel. Juist de laagdrempeligheid en het kunnen ondersteunen zonder indicatie zijn hierin belangrijk. Hierbij worden formele en informele steunstructuren als gelijkwaardig gezien. Momenteel zien we deze gelijkwaardigheid niet altijd terug, onder andere door de financiering. Informele steunstructuren hebben bijvoorbeeld niet altijd budget en zijn hiervoor soms afhankelijk van formele steunstructuren. Een budget voor informele steunstructuren, los van gestelde doelen die behaald moeten worden als voorwaarde voor het budget, zouden helpend zijn zodat informele structuren eigenheid kunnen bewaren.

Natuurlijke samenwerking **tussen** formele en informele steunstructuur

Aangezien formele en informele steunstructuren eigen krachten hebben zouden we ervoor pleiten dat de steunstructuren ondanks bestaande verschillen (die we moeten behouden) met elkaar samenwerken. Daarom zouden we inzetten op een natuurlijke samenwerking, die niet altijd even intensief hoeft te zijn. Als formele en informele steunstructuren mensen kunnen wijzen op de verschillende activiteiten, zodat buurtbewoners van beide optimaal gebruik kunnen maken, kunnen we de kracht van beide structuren optimaal benutten. Korte lijntjes, doorsturen en hier en daar overleggen wanneer de behoefte er is. Op deze manier kunnen mensen zelf de samenwerking zoeken en wordt ook voorkomen dat alleen degene die bij overleggen aanwezig is, verantwoordelijk is voor de samenwerking. Intern zou regelmatig aandacht gevraagd kunnen worden voor de samenwerking met het brede zorg- en welzijnsveld.

Netwerkvorming **binnen** formele en informele steunstructuur

Formele initiatieven onderling en informele initiatieven onderling weten elkaar niet altijd te vinden. Echter, we zien wel in Utrecht Overvecht de kracht van een stevig formeel netwerk en in Rotterdam West de kracht van een stevig informeel netwerk. Door het stevige informele netwerk in Rotterdam West weten bewoners bijvoorbeeld de weg te vinden naar informele initiatieven, wanneer ze eenmaal bij één initiatief bekend zijn. Eenzelfde effect zien we in Utrecht rond de formele steun. Dit stevige netwerk zorgt ervoor dat de verschillende initiatieven goed benut worden. Wanneer er daarbij een natuurlijke samenwerking ontstaat tussen formele en informele partners, kan dit ertoe leiden dat buurtbewoners toegang krijgen tot een nieuwe netwerk. De natuurlijke samenwerking vormt dan een brug tussen de twee netwerken, waardoor buurtbewoners van alle verschillende krachten in de wijk gebruik kunnen maken in verschillende fases van hun herstelproces. Op die manier kan herstel in de wijk duurzaam worden ondersteund.

Bronnenlijst

- Albeda, Y. (2021). Geestverwanten: politiseren in een crafting community. Het alternatief van lokale samenwerking. In R. de Brabander, F. Kaulingfreks, & M. Ham (red), *Sociaal weerwerk. Maatschappelijke betrokkenheid in zorg en welzijn*. Uitgeverij van Genneep.
- Albeda, Y., & Ter Avest, D. (2021). Van interprofessionele samenwerking naar nieuwe professionals. In G. Walraven & Y. Albeda (red), *Werken aan een meer rechtvaardige stad* (pp. 115-141). Hogeschool Inholland.
- Beenackers, M., Swildens, W., & Van Rooijen, S. (2001). *Naar een maatschappelijk steunsysteem in Utrecht: Vijf speerpunten in het beleid voor mensen met langdurig psychische problemen*. Reeks Trimbos-instituut.
- Boevink, W. (2017). *HEE! Over Herstel, Empowerment en Ervaringsdeskundigheid in de psychiatrie* [Academisch proefschrift]. Maastricht University.
- Deegan, P. E. (1996). Recovery as a journey of the heart. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 19, 91-97.
- Delespaul, P., Milo, M., Schalken, F., Boevink, W., & Van Os, J. (2016). *Goede GGZ! Nieuwe concepten, aangepaste taal en betere organisatie*. Diagnosis Uitgevers.
- Gemeente Utrecht (zd). *Utrecht in cijfers*. Geraadpleegd op 8 december 2022 van <https://utrecht.incijfers.nl/dashboard/thema/bevolking--wijk->
- GGZ Nederland (2019). *Factsheet wachttijden. Achtergrond over wachttijden in de geestelijke gezondheidszorg*. GGZ Nederland.
- Huber, M. (2014). *Towards a new, dynamic concept of Health. Its operationalization and use in public health and healthcare, and in evaluating health effects of food* [Academisch proefschrift]. Universiteit Maastricht.
- Kole, M., & Rousseau, B. (2017). Persoonlijk herstel en empowerment. In J. W. van Zuthem, F. Kroon, Ch. Wunderink, J. van Weeghel, & S. van Rooijen (reds.), *Ondersteuning van psychisch kwetsbare mensen. In ambulante begeleiding en beschermd wonen* (pp. 72-83). SWP.
- Mulder, N., Van Weeghel, J., Delespaul, P., Bovenberg, F., Berkvens, B., Leeman, E., Kroon, H., Van Mierlo, T., & Kienhorst, G. (red.) (2020). *Netwerkpsychiatrie. Samenwerken aan herstel en gezondheid*. Boom Uitgevers.
- Muusse, C., Kroon, H., Mulder, C. L., & Pols, J. (2021). Frying eggs or making a treatment plan? Frictions between different modes of caring in a community mental health team. *Sociology of Health & Illness*, 43(4), 1-17.
- Oosterom, R. (2021, 6 november). Ggz-instellingen: lange wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg zijn onoplosbaar. *Trouw*.

Projectgroep Plan van aanpak ernstige psychische aandoeningen (2014). *Over de brug. Plan van aanpak voor de behandeling, begeleiding en ondersteuning bij ernstige psychische aandoeningen*. Kenniscentrum Phrenos.

Roex, K. (2021). Plek creëren voor neurodiversiteit. Naar gelijkwaardigheid van psychische kwetsbaarheid. In R. de Brabander, F. Kaulingfreks, & M. Ham (red.), *Sociaal weerwerk. Maatschappelijke betrokkenheid in zorg en welzijn*. Uitgeverij van Gennep.

Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2022). *Anders leven en zorgen. Naar een gelijkwaardig samenspel tussen naasten, vrijwilligers en beroepskrachten*. Den Haag: RVS.

Scheepers, F. (2021). *Mensen zijn ingewikkeld. Een pleidooi voor acceptatie van de werkelijkheid en het loslaten van modellen*. Arbeiderspers.

Stavenuiter, B. (2019). Triadisch werken: de onmisbare rol van de familie. In W. Cahn, I. Myin-Germeys, R. Bruggeman, & L. de Haan (red.), *Handboek schizofreniespectrum* (pp. 21-46) (2e herziene druk). Boom - De Tijdstroom.

Swildens, W. E. (2020). *Wijkgericht werken aan herstel vanuit de GGZ. De kracht van interprofessionele zorg* [Lectorale rede boek]. Hogeschool Inholland en Altrecht.

Van der Stel, J. (2020). *Herstel als leerproces*. Uitgeverij SWP.

Van Twist, E., Miedema, M., & Albeda, Y. (2020). *De kracht van Geestverwanten* [SWAY publicatie]. Hogeschool Inholland.

Van Weeghel, J., & Droes, J. (1999). Problemen in perspectief. Herstelgerichte zorg in maatschappelijke steunsystemen. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 54(2), 150-165.

Whitley, R., Shepherd, G., & Slade, M. (2019). Recovery colleges as a mental health innovation. *World Psychiatry*, 18(2), 141-142.

Wijkconnect (zd). *Organisaties in Overvecht - Ontdek onze 180 organisaties en initiatieven*. Geraadpleegd op 8 december 2022 van <https://www.wijkconnect.com/utrecht/overvecht/organisaties>

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht consortiumpartners

Naam	Functie/ organisatie
Leonieke Beverloo	Inhoudelijk directeur / psychiater Altrecht Stad
Richard de Brabander	Lector Ecosociaal werk (Hogeschool Inholland)
Gerard van den Broek	Clustermanager Social Work (Hogeschool Inholland)
Natalie Bunschoten	Manager opleidingscentrum Howie the Harp NL
Philippe Delespaul	Hoogleraar Innovatie in de GGZ en mede-initiatiefnemer De Nieuwe GGZ
Hans Gorissen	'Kijk op de wijk' / trajectbegeleider REAKT
Alexander Hogendoorn	Kwartiermaker/directeur Stichting Zorgvrijstaat
Marianne Kathmann	Gemeente Rotterdam
Berno van Meijel	Lector en bijzonder hoogleraar GGZ-verpleegkunde (Hogeschool Inholland)
Wilma Swildens	Lector Interprofessionele zorg in de GGZ (Hogeschool Inholland) / Senior onderzoeker Altrecht
Gerard de Valk	Accountmanager RVB Altrecht
Caroline Verheijde-Zeijl	Actieve wijkbewoner en psychiater in Rotterdam West (praktijk Context & Contact)
Vera van Waardenburg	Manager Nursing (Hogeschool Inholland)

Bijlage 2: Opzet interviews wijk- en herstelgerichte GGZ

Inleiding

- Onderzoeksproject start vanuit herstelgerichte GGZ
- Samenwerking formele en informele steunstructuren om herstel duurzaam te ondersteunen
- Opnemen?
- Informed consent
- Anonieme verwerking

1. Algemeen

Wat is jouw rol binnen [organisatie]?

Concreet, wat doe je, hoe terecht gekomen, wanneer

Op welke manier probeer je bij te dragen aan herstel?

Concrete voorbeelden, wat doe je persoonlijk, breder [organisatie]

Waarom is het voor jou belangrijk dat jullie als [organisatie/organisatie] samenwerken met andere partners, met name mbt informele steunstructuren?

Tav client, bereik, expertise en kennis, zelf beter worden etc.

Op welke manier zouden formele en informele steunstructuren wat jou betreft moeten samenwerken?

Op welk niveau, geformaliseerd of niet, intensiteit

2. Bestaande samenwerking

Met welke 'informele' partijen wordt er momenteel samengewerkt om herstel duurzaam te ondersteunen?

Noteer de partijen en stel de volgende vragen per partij (max. 3, wel de partners noteren)

We willen graag meer weten over hoe de samenwerking met verschillende partijen verloopt. Daarom zou ik graag een paar vragen willen stellen hierover. Laten we beginnen met de samenwerking met ...

- a. Hoe ziet de samenwerking eruit?

Wat gebeurt er concreet, frequentie, intensiteit, historie, hoe was het vroeger, sinds wanneer

- b. Hoe ervaar je de samenwerking?

Positief/negatief, waarom

- c. Waarom is deze samenwerking nodig?

Wat biedt deze partner wat jullie niet hebben, waarom heeft de client deze structuren ook nodig voor herstel

- d. Hoe zou je in de toekomst samen willen werken met deze partner?

*Wat behouden, wat zijn verbeterpunten, **vragen naar een concrete casus waar samenwerking nodig/wenselijk was.***

- e. Is er nog iets wat je kwijt wil over de samenwerking met deze partij?

Dan ben ik nu benieuwd naar de samenwerking met ... (vragen doorlopen voor die partij).

3. Gewenste samenwerking

Met welke 'informele' partners in de wijk/stad bestaat nog geen samenwerking maar zou je wel graag samenwerking zien?

Noteer de partijen en stel de volgende vragen per partij (max 3, wel alle partijen noteren).

We willen graag meer weten over welke samenwerking er gewenst is en waarom. Daarom zou ik graag een paar vragen willen stellen hierover. Laten we beginnen met ...

- a. Waarom zou je graag een samenwerking zien met deze partij?
- b. Hoe zou deze samenwerking vormgegeven moeten worden?
- c. Waarom is deze samenwerking nog niet van de grond gekomen denk je?
- d. Wat zou er nodig zijn om de samenwerking te kunnen starten?

4. De toekomst

Wat is jouw droom voor de wijk met betrekking tot wijk- en herstelgerichte GGZ?
Hoe ziet dat eruit? Hoe wordt herstel dan ondersteund? Hoe is wijkgerichte GGZ georganiseerd?

Bijlage 3: Overzicht respondenten individuele interviews

Rotterdam West	Overvecht (Utrecht)
8 interviews - 9 respondenten	9 interviews - 11 respondenten
1 respondent Stichting Zorgvrijstaat (mede cultuurontwikkelaar, ontwerper & tester) 1 respondent Reakt (ontwikkelaar 'kijk op de wijk') 1 respondent wmo radar (programmameider) 2 respondenten Stichting CAN (oprichters) 1 respondent Wijkteam (GGZ specialist) 1 respondent Antes (ervaringsdeskundige) 1 respondent 'verbinder' (actieve wijkbewoner) 1 respondent Gemeente Rotterdam (jongerencoach)	2 respondenten Enik (directeur & accounthouder / innovatieadviseur) 2 respondenten Altrecht (stafmedewerker & SPV'er gebiedsteam Overvecht Noord) 3 respondenten Lister (peer coördinator Enik & 2 ervaringsdeskundigen) 1 respondent De Tussenvoorziening (locatiebegeleider) 2 respondenten Handjehelpen (regiocoördinator & stagecoördinator) 1 respondent Netwerk Informele Zorg Utrecht (NIZU) (wijkambassadeur)

Bijlage 4A: Draaiboek focusgroep Rotterdam West

Het programma:

1. Een korte voorstelronde
2. Bespreking van een fictieve casus
3. Bespreking ervaren hiaten in de samenwerking en wat is er nodig
4. Concrete plannen voor de toekomst

Casus:

Soraida is 53 jaar, ongehuwd en zelfstandig wonend. Zij kampt met psychotische klachten en depressies en maakt vanwege ernstige lichamelijke problemen in huis gebruik van een looprek. Ze is in zorg bij een FACT-team en krijgt ondersteuning bij wonen vanuit een begeleid wonen instelling en hulp van de wijkverpleegkundige en het sociaal wijkteam. De professionals die bij haar over de vloer komen, vormen tevens haar sociale contacten. Hoewel ze een scootmobiel heeft komt zij de deur bijna niet meer uit. Bij een psychische terugval een half jaar geleden was ze kort opgenomen. Het gaat nu weer beter met haar maar ze schaamt zich tegenover burens omdat ze voor haar opname in verwarde toestand de straat is opgelopen. Sinds enkele maanden woont de 17-jarige zoon van Soraida weer thuis na jaren van uitplaatsing in een jeugdinstelling. Ze vindt dit enerzijds wel gezellig maar maakt zich ook ernstige zorgen omdat de jongen naar ze vermoedt drugs is gaan gebruiken en feitelijk vaker weg is dan thuis. Ook als de zoon thuis is ligt hij meestal op bed. De hulpverleners uit het FACT-team hebben het idee dat aandacht vanuit de hulpverlening ook van belang kan zijn voor de zoon en dat daarnaast samenwerking met informele voorzieningen Soraida zou kunnen helpen bij haar sociale contacten en dat ze daardoor ook minder een beroep zou hoeven te doen op de formele zorg. Misschien zouden ook gesprekken met Soraida en haar zoon samen nuttig kunnen zijn.

Bijlage 4B: Draaiboek focusgroep Utrecht Overvecht

Focusgroep Overvecht

1. Voorstelrondje
2. Korte introductie; doel: Formele en informele steunstructuren in de wijk in kaart brengen en (advies geven voor) samenbrengen om herstel duurzaam te ondersteunen.
3. Web als uitgangspunt; samenwerking formeel <> informeel aftoetsen; samenvatten
4. Stellingen (botsende realiteiten):
 - De formele zorg moet zich uitsluitend focussen op klinisch herstel
 - De taak van de informele zorg is het invullen van zorg die de formele zorg niet kan bieden.
 - De cliënt is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen maatschappelijk herstel (persoonlijk herstel / zelfregie)

→ Realiteiten samenvatten; wat is de kracht van de verschillende partijen?

Hoe kunnen we rekening houden Ondersteuning van psychisch kwetsbare mensen met de geconstateerde botsing in realiteiten en elkaars kracht benutten om de samenwerking praktisch vorm te geven?